

Nr 27.

Ankom till riksdagens kansli den 3 juni 1918 kl. 1 e. m.

Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 27, i anledning om väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående reformering av religionsundervisningen i skolorna.

I en inom första kammaren väckt och till första kammarens första *Motionerna.* tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 126, hava herrar *Olof Olsson* och *Bäckström* hemställt, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en utredning i syfte att ersätta den konfessionella religionsundervisningen vid våra skolor med en konfessionslös religionsundervisning.

I en likaledes inom första kammaren väckt och till första kammarens första tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 127, har herr *Hellberg* hemställt, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t göra framställning om sådan förändring av kristendomsundervisningen i våra folkskolor, att det grundläggande för denna undervisning i stället för läxläsning av katekesen blir andaktsläsning av valda bibeltexter, sammanförda i lätt tillgängliga läseböcker för barn.

Inom andra kammaren ha vid innevarande riksdag avgivits fyra motioner, likaledes åsyftande reformering i olika avseenden av religionsundervisningen i skolorna. Dessa motioner äro följande:

herr *Skölds m. fl.* motion nr 272, med samma hemställan som i den av herrar *Olof Olsson* och *Bäckström* väckta motionen;

herr *Hanssons* i Mora motion nr 273, i vilken hemställes, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t ville helt avskaffa varje slags katekesundervisning i våra skolor och i stället

Bihang till riksdagens protokoll 1918. 12 saml. 1 avd. 22 häft. (Nr 27.)

låta införa en för barnåldern lämpad, levande och åskådlig undervisning i sedelära, vartill läroböcker böra anskaffas på samma sätt som läroböcker i andra skolämnena;

herr *Anderssons* i Fiskebäckskil motion nr 288, med enahanda hemställan som i herr *Hellbergs* motion; och

herr *Kjellbergs* motion nr 292, i vilken hemställes, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det tacktes Kungl. Maj:t låta utreda, under vilka förhållanden en för samtliga lärjungar obligatorisk, konfessionslös, religionshistorisk undervisning må införas vid folkskolorna och allmänna läroverken, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill en sådan utredning kan föranleda.

Utskottet har ansett sig böra behandla de i första kammaren väckta motionerna i samband med ovannämnda inom andra kammaren väckta motioner.

Här nedan lämnas en kort framställning av motionernas huvudsakliga innehåll.

Herrar *Olof Olsson* och *Bäckström* samt herr *Sköld m. fl.* framhålla i sin motion, att staten må ha rätt att tvinga medborgaren att tillägna sig ett visst kunskapsmått, och att staten därför också må ha rätt att fordra en viss kunskap om ett så viktigt inslag i dess andliga kultur som kristendomen. Men staten har icke rätt att av medborgaren fordra en tro på det, som icke kan vetas. Staten må alltså ha rätt att fordra en viss religionskunskap men icke en viss religiositet i betydelse av bekännelse av den eller den religionen. Från dessa utgångspunkter komma motionärerna till slutsatsen, att den konfessionella religionsundervisningen representerar ett förnuftsvidrigt och olidligt tvång, mot vilket de resa kravet på en konfessionslös religionsundervisning.

Herr *Hansson* i Mora inleder sin motion med en kritik av katekesnämndens förslag, vilket han underkänner. Såsom dess minst tillfredsställande drag angives, att det står i strid med den teologi, som läres vid våra universitet, och som röjer mycket större frisinne än som förekommer vid undervisningen av folkskolebarnen. Allt vad katekes heter bör avskaffas. Enda möjligheten att tillgodose skolans, barnens, samvetenas krav är att bortse från tros läran och koncentrera undervisningen under de första skolåren på det, varom alla eller nästan alla människor äro eniga, nämligen sedeläran eller etiken. Läroböcker i detta ämne böra icke ska pas av kommittéer utan av personligheter med etiskt sinne, pedagogisk blick och levande framställningsförmåga. Med avseende på denna etiska undervisnings innehåll kräver motionären, att den skall ha *Jesu* etik som främsta grundval.

Herrar *Hellberg* och *Andersson* i Fiskebäckskil vända sig inledningsvis mot det av katekesnämnden utarbetade förslaget, som enligt hans uppfattning icke fyller det av riksdagen uttalade önskemålet om en »efter barnålderns mottaglighet och behov» avpassad lärobok i kristendom. Motionärerna åberopa den motion, som vid 1915 års riksdag väcktes av herrar *Osc. Olsson*, *Klefbeck* och *Sandler*, vilka yrkade, att i kristendomsundervisningen inga läro- och läxböcker skulle användas, utan att denna undervisning skulle grundas på läsning av bibeln, ett yrkande som sedan utfördes till ett förslag att i stället för katekesen vid den grundläggande religionsundervisningen införa läseböcker, som upptog valda bibeltexter. Motionärerna anse, att bibeln numera i mycket hög grad blivit undanskjuten och undanskynd av katekesen och uttrycka den önskan, att ett urval av bibelns innehåll måtte göras, för att den skall kunna bliva lämpad till lärobok i folkskolan. Detta urval måste företagas med ledning av den moderna bibelforskningen och med hänsyn till de olika delarnas historiska och religiöst-etiska värde samt till deras lämplighet att läsas av barn.

Herr *Kjellberg* hänvisar i sin motion till den kritik, som från olika håll framställts mot den gällande kristendomsundervisningen i våra skolor, och bemöter en del invändningar, som bruka göras mot kravet på en obligatorisk konfessionslös religionsundervisning, i vilket hans framställning utmynnar. Den nuvarande kristendomsundervisningen borde förläggas utanför det egentliga skolprogrammet. Det förnämsta är, att i skolans undervisning ges en god moralisk fostran. Denna bör dock icke upptagas som ett särskilt läroämne. Det gäller att å ena sidan ge de unga en solid religionskunskap och å andra sidan att ge dem en bärande idealitet.

Med hänsyn till vad motionärerna i övrigt framhållit till stöd för sina yrkanden får utskottet hänvisa till motionerna.

Frågan om en reformering av kristendomsundervisningen har vid åtskilliga föregående tillfällen behandlats inom riksdagen.

Historik.

Vid 1903 års riksdag föreslogs i motion av herr *Byström*, att katekesens fjärde och femte huvudstycken skulle utgå ur kristendomsundervisningen i folkskolan. Vid samma riksdag yrkades av *R. Johansson* och *G. Broomé*, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte utfärda sådana föreskrifter rörande undervisningen i kristendomskunskap i folkskolorna, att föräldrar, som omfattade annan kristen lärouppfattning än den evangelisk-lutherska och som själva droge försorg om sina barns undervisning i kristlig tros- och sedelära, måtte få rätt att för sina barn erhålla befrielse från undervisningen i katekes i folkskolan. I anledning

1903 års riksdag.

av dessa båda motioner framlades av herr Berg i Stockholm förslaget, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes utfärda sådana föreskrifter rörande kristendomsundervisningen i folkskolorna, att denna undervisning i högre grad än hittills varit fallet måtte bliva anpassad efter barnens mottaglighet och behov. På förslag av sitt första tillfälliga utskott beslöt andra kammaren att uttala sig för att skolrådet måtte även medgiva föräldrar, som omfattade annan kristen läroutppfattning än den evangeliskt-lutherska och själva drogo försorg om sina barns undervisning i den kristna tros- och sedeläran, rätt att för sina barn erhålla befrielse från folkskolans undervisning i katekes, samt att Kungl. Maj:t täcktes vidtaga åtgärder för att den nu gällande katekesutvecklingen ersattes såsom lärobok i folkskolan med en ny, efter barnålderns mottaglighet och behov anpassad handledning i den kristna tros- och sedeläran. Första kammaren tillstyrkte endast senare delen av förslaget, och andra kammaren biträdde detta beslut.

1911 års riksdag.

Vid 1911 års riksdag väcktes av herr Kjellberg en motion, i vilken föreslogs, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, under vilka förhållanden religionskunskap må införas såsom ett för samtliga lärjungar obligatoriskt läroämne vid folkskolorna och allmänna läroverken samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill en sådan utredning kunde föranleda.

Andra kammarens första tillfälliga utskott, till vilket motionen hänvisades, avstyrkte bifall till densamma, och motionen avslogs av andra kammaren med 147 röster mot 48, vilka senare tillföll det i motionens syfte framställda yrkandet.

1915 års riksdag.

År 1915 hemställdes dels i en av herr Oscar Olsson m. fl. i första kammaren väckt motion nr 58, dels ock i en av herr Sterne i andra kammaren avgiven motion nr 156, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utarbeta sådana bestämmelser i den nya normalplanen för folkskolan, att undervisningen i kristendom måtte komma att helt grunda sig på läsning av bibeln eller i särskilda läroböcker sammanförda bibeltexter utan användande av dogmatiska utläggningar i form av läro- och läxböcker, samt att den härigenom från kristendomsundervisningen inbesparade tiden på folkskolans läsplan användes till utökande av den historiska kursen i folkskolan på sätt som i motiveringen antytts.

I enlighet med sitt första tillfälliga utskotts utlåtande avslog första kammaren herr Oscar Olssons m. fl. motion.

Andra kammarens första tillfälliga utskott avstyrkte i avgivet utlåtande bifall till herr Sternes motion. Vid utlåtandet var fogad en av herr Helger m. fl., avgiven reservation, vari yrkades bifall till det huvudsakliga innehållet i motionärens hemställan.

Herr Helgers reservation bifölls i andra kammaren med 92 röster mot 63.

De vid innevarande års riksdag inom andra kammaren väckta motionerna remitterades till nämnda kammarens första tillfälliga utskott, som lämnat en historisk översikt av frågans behandling vid tidigare riksdagar och ligger berörda översikt delvis till grund för den av utskottet ovan meddelade historiken. Andra kammarens utskott har vidare i ämnet anfört följande:

»I ett par artiklar, införda i Stockholms-Tidningen den 19, 20 och 22 april i år, har ärkebiskop Nathan Söderblom uttalat sig med anledning av årets motioner i religionsundervisningsfrågan. Sitt eget program i detta ämne anger han så: Barnen skola komma i beröring med religionens, enkannerligen kristendomens stora gestalter, liv och lära. Denna undervisning måste vara historisk. Redan den tidiga åldern bör få lära sig: det har Moses sagt, det har Frälsaren sagt, det har Paulus sagt, det har Luther sagt.

Andra kam-
marens första
tillfälliga
utskott.

Beträffande undervisningen i tros läran har ärkebiskopen endast lämnat mycket allmänt hållna antydningar. Han framhåller visserligen å ena sidan, att vi kunna »icke avvara en sammanfattande lärobok om kristendomens livsideal, tron och bönen», men å andra sidan underkänner han det framlagda katekesförslaget eller anser det åtminstone icke innebära en lösning av frågan, utan hoppas, att en revision skall giva bättre resultat. Han synes sålunda anse, att vi för närvarande icke äga en tillfredsställande lärobok i tros läran på det stadium, för vilket katekesen närmast är avsedd.

Vad undervisningen i sedelära beträffar framhåller ärkebiskopen, att det vore att göra undervisningen både fattigare och mindre sammanhängande, om kunskap i religion åtskildes från kunskap i moral, vilken han i likhet med herr Hansson i Mora anser böra grundas på Jesu etik.

Med avseende på invändningarna mot en historisk kristendomsundervisning skriver ärkebiskopen:

»Kanske invändes från ett annat håll, att en historisk undervisning icke blir tillräckligt effektiv, eller att den på något vis sviker kristendomens ställning och uppgift i vårt folk. Jag svarar även här med en hänvisning till vår evangeliska uppfattning av religionen och människan. Ingen kan tvingas till tro. En blott utifrån pålagd eller påtvingad lära saknar enligt Skriften och vår bekännelse religiöst värde. Och en aldrig

så välment iver att hos barnen utan urskillning inpränta både det ena och det andra av biblisk och kyrklig tradition kan, såsom erfarenheten nogsamnt visar, hava en ödesdiger verkan i rak motsats mot den avsedda. Det ligger sanning i vad en motion säger: 'Vad skolundervisningen meddelat som absolut sanning, förlorar snart nog för det stora flertalet det absolutas prägel, och ett förakt för ett undervisningssystem, som metodiskt undanhåller lärjungarna, att en mängd av de så kallade absoluta sanningarna redan underkänts av den teologiska forskningen själv, blir det kvarstående intrycket'».

Det ligger häri sålunda från ärkebiskopens sida ett öppet erkännande av, vad han själv benämner »religionens kris», och ett betonande av det historiska momentets vikt och betydelse.

De framburna motionerna gruppera sig på två motsatta principiella linjer. Vi ha å *ena* sidan herrar Kjellbergs och Skölds motioner, som kräva *konfessionslös* religionsundervisning, och å *andra* sidan herrar Hanssons i Mora och Anderssons i Fiskebäckskil, som kräva en *reformerad konfessionell* religionsundervisning.

Med *konfessionslös* religionsundervisning menas i det följande en religionsundervisning, som endast fullföljer syftet att meddela kunskap om den religion, undervisningen avser. Med *konfessionell* religionsundervisning menas en religionsundervisning, som jämte syftet att meddela kunskap om den religion, undervisningen avser, jämväl fullföljer syftet att göra denna religion till lärjungarnas egen.

Av de två förstnämnda är herr Skölds motion mest konsekvent i sitt krav på den konfessionslösa religionsundervisningen: Religionsundervisningen skall uteslutande avse att bibringa *kunskap om religion*, icke att bibringa *religiös tro eller övertygelse*. Herr Kjellbergs motion bryter här i viss mån den konfessionslösa religionsundervisningens princip, i det att den tillägger religionsundervisningen även uppgiften att utgöra en etisk fostran. Skall *religionsundervisningen* åsyfta en *etisk* fostran, är det etiska momentets religiösa betoning tydligen förutsatt. Därmed utplånas gränsen mellan etisk och religiös fostran och därmed bryter en så beskaffad undervisning den strängt konfessionslösa religionsundervisningens principiella ram.

Av de två senare motionerna är herr Hanssons i Mora motion konfessionellt dogmatisk, i det att den utmynnar i kravet på en *lärobok i en etik »med Jesu etik som främsta grundval*». Då Jesu etik är invävd med och alltigenom uppuren och särpräglad av hans religiösa åskådning, måste en undervisning *i* en sådan etik jämväl bli en undervisning *i* och icke endast *om* Jesu religion och därmed en konfessionell religionsundervisning.

Herr Anderssons i Fiskebäckskil motion kräver en *konfessionell* religionsundervisning såtillvida, som denna undervisning skall avse att religiöst fostra lärjungarna, och en *dogmfri* religionsundervisning såtillvida, som inhämtandet av lärosatser skall ersättas med uppbyggelseläsning av bibeln.

Gemensamt för båda grupperna av motioner är, att de förutsätta, att den förordade undervisningen skall vara *obligatorisk*.

Tvivelsutan återspegla dessa olika reformlinjer de huvudsakliga problemställningarna inom den alltmäta brännande diskussionen om vår religionsundervisning. I kort sammanfattning torde de hithörande frågorna kunna formuleras sålunda:

- 1) Skall religionsundervisningen vara konfessionslös eller konfessionell?
  - 2) Därest den är konfessionslös, huru skall den då förhålla sig
    - a) till moralundervisningen?
    - b) till andra religioner än statsreligionen?
  - 3) Därest den är konfessionell, skall den då vara
    - a) dogmatisk?
    - b) dogmfri?
    - c) även *historisk*?
- och huru skall den förhålla sig till
- d) andra religioner än statsreligionen?
  - e) den teologiska forskningen?
- 4) Skall religionsundervisningen vara obligatorisk
    - a) om den är konfessionslös?
    - b) om den är konfessionell?

I herr Skölds motion finnas angivna de svårigheter, en konfessionell religionsundervisning vållar. Den religiösa och irreligiösa individualismen hos föräldrar, målsmän och lärare känner sig trädd för nära, där det konfessionella innehållet i en dylik undervisning strider mot deras personliga övertygelse. I samma mån den bekännelsens enhet, som är varje *statsreligions* förutsättning, brytes sönder, skärpas uppenbarligen svårigheterna och konflikterna i detta avseende.

Beträffande den konfessionslösa religionsundervisningen åter inställa sig följande svårigheter: Den kommer i principiell motsägelse till ordningen med en *statsreligion*. Auktoriserar nämligen staten en viss religion, så kan en konfessionslös religionsundervisning icke motsägelsefritt upprätthållas i statens skolor. Religionsundervisningsproblemet sammanflätas här med statskyrko-problemet och därmed med religionsfrihetsproblemet överhuvud. Frågan om *moralundervisningens* ställning aktualiseras. Skall den — därest den anses erforderlig — knytas till religionsundervisningen

eller någon annan undervisning, eller skall den göras till en fristående undervisning?

Även frågan om den konfessionslösa religionsundervisningens ställning till andra religioner än statsreligionen torde ge anledning till betydande meningsskiljaktigheter. Hr Sköld synes emellertid träffa det rätta, när han betonar, att kristendomen själfallet här bör bli undervisningens huvudföremål, enär den är representativ för det religiösa inslaget i den nationella kultur, varom skolans undervisning har att ge nödig kunskap. Det torde till denna synpunkt kunna fogas, att kristendomen i högre grad än någon annan religion utgör en kunskapskälla för studiet av religionen över huvud. Ingen annan religion har i tillnärmelsevis sådan omfattning som kristendomen med sig assimilerat de mångskiftande livsåskådningar, med vilka den redan från sitt framträdande kommit i kontakt. Den har därigenom i viss mån blivit en brännpunkt för västerlandets idéliv ända från antiken till nu och ger därför en utomordentligt allsidig representation åt den religiösa kulturen i dess historiska utgestaltung. Ur ren kunskapssynpunkt ger därför ett historiskt lagt studium av kristendomen den bästa inblicken i vår odlings religiösa liv.

Redan i katekesfrågans öde ligger ett värtaligt vittnesbörd om den svårighet, vår konfessionella religionsundervisning arbetar med, i vad det gäller frågan om *dogmatikens* ställning. Katekesnämndens förslag har påfallande enstämmigt underkänts, och ännu är sålunda riksdagsskrivelsen av år 1903 icke tillfredsställande effektuerad. Här torde problemet djupast icke vara endast frågan om den *bästa* läroboken, utan även frågan, huruvida en lärobok över huvud skall bibehållas. Så inställd kan frågan förvisso besvaras med goda skäl både för och mot. *För* en lärobok talar det på undervisningen ställda kravet att även ge kunskap. *Mot* en lärobok tala de skäl, som anförts i herr Anderssons i Fiskebäckskil motion.

Kravet på att vår konfessionella religionsundervisning skall bli mera *historiskt* betonad synes numera omfattas med allt större enhällighet av den konfessionella religionsundervisningens egna anhängare. Sålunda skriver ärkebiskopen:

»Denna undervisning måste vara *historisk*. Det ligger i kristendomens eget väsen, tillhör sålunda vår beaktelse. Ty kristendomen har icke kommit in i världen såsom en lärobyggnad eller ett tidlöst system, utan såsom en lång och dramatiskhistorisk process.»

Det torde också vara ställt utom varje tvivel, att en reform i denna riktning skulle betyda ett framsteg och medföra en större vidsynthet inför de religiösa spörsmålen. Att den historiska inriktningen härvidlag med

fördel kunde förbindas med ett jämförande hänsynstagande till även utomkristna religioner, torde också böra erkännas.

Vad som framför allt under särskilt de senaste decennierna bragt vår konfessionella religionsundervisning i en svår situation, är den allmänna kris, som hela den protestantiska kyrkan genomgått i och med den moderna teologiens uppblomstring och segerrika frammarsch.

Ärkebiskopen skriver om denna kris bl. a.: »Vi stå här inför ett svårt problem. Det yttrades på reformationens fjärde jubileum i Uppsala domkyrka, att kyrkan gärna låtsar att den revolution ej skett, som består i världsbildens förändring. För dem som fått den gamla världsbilden sprängd ter sig åtskilligt i gängse lärosätt som mytologi och skolastik, ägnade att fördölja, icke uttrycka Guds vilja och löften. Det skall oförbehållsamt erkännas, att den vetenskapliga teologiens arbete ännu ej kunnat som sig bör tillgodogöras i skolans undervisning.»

Det säger sig dock självt, att skolundervisningen i kristendom i längden icke kan undgå att röna inflytande av den teologiska forskningens resultat. Lika litet som något annat av skolans undervisningsämnen utan att med fog utsätta sig för anmärkningen att i sin läggning icke fylla måttet kan isolera sig från hänsyn till forskningens nyvunna resultat, lika litet kan kristendomsundervisningen utan att komma i ohjälplig konflikt uraktlåta att räkna med den teologiska vetenskapens landvinningar. Å andra sidan är det förklarligt, att de många, som stå i frontställning mot den teologiska forskningen och betrakta den som en för troslivet nedbrytande faktor, icke utan allvarliga bekymmer göra sig förtrogna med tanken på att skolans kristendomsundervisning skall stå i kontakt med denna forskning på samma sätt som övriga skolämnena stå i kontakt med den forskning, som bedrifves inom deras respektive områden. Om en grupp av sådana personer skriver ärkebiskopen bl. a.:

»Bland de präster och lärare, som djupt och varaktigt påverka ungdomen med sin fromhet och undervisning, känner jag åtskilliga, som stå mycket främmande för teologiens framsteg, kanske misstänka allt vad 'bibelkritik' och annan forskning heter. Med all respekt och varm tacksamhet för slika män anser jag det vara både orätt och obarmhärtigt att icke i tid vältra onödiga stötstenar ur de ungas väg och förhjälp dem till att utan skymmande slöja läsa sin bibel, icke såsom ofelbart orakel utan som boken till människosjälens framför andra böcker.»

Här föreligger ett betydelsefullt problem, som likväl icke kan kringgås. Det *måste* lösas. Att en lösning av detta problem kräver en insiktsfullt och pedagogiskt förträffligt utarbetad lärobok, torde ligga i öppen dag. Det må därför påpekas, att man på den av herr Andersson i Fiskebäck-

vil förordade lärobokslösa linjen icke kan på ett tillfredsställande sätt komma till rätta med det betydelsefulla problemet. För dem, som — om också fasthållande vid den *konfessionella* kristendomsundervisningen — äro angelägna att själva kunskapsmeddelandet skall vara det bästa möjliga, har säkerligen uppgiften att motsägelstöst tillrättalägga förhållandet mellan den teologiska forskningen och skolans kristendomsundervisning alltmer blivit en förgrundsuppgift.

Med avseende på spørsmålet om religionsundervisningens *obligatoriska* karaktär torde meningarnas djupast liggande principiella brytningslinje vara att förbinda med frågan, om religionsundervisningen skall vara konfessionell eller ej. Det synes otvivelaktigt, att kravet på en solid medborgerlig *religionskunskap* icke utan allvarligt men kan eftergivnas. Med den roll, religionen spelar i nationens liv, är det uppenbart, att staten bör kräva en god *religionskunskap*. Men frågan kompliceras avsevärt, i samma mån religionsundervisningen icke är endast ett kunskapsmeddelande utan därjämte tar sikte på att till lärjungarnas egen göra den religion, varom kunskap meddelas. För de medborgare, vilkas övertygelse i religiösa frågor står i strid med statsreligionen, frammanar denna deras motstridiga övertygelse förklarligt nog en allt efter skiftande individuell läggning större eller mindre benägenhet att själva få ta hand om sina barns eller skyddslingars religionsundervisning. Att lösa dessa konflikter på så sätt, att man medger valfrihet beträffande religionsundervisningen, är lika litet välbetänkt som att blunda för det faktiska samvetstväng, som här under omständigheter kan utövas. Det måste sökas en lösning, som utan kränkning av någons samvete likvisst bevarar religionsundervisningens *obligatoriska* karaktär. Är religionsundervisningen konfessionslös, bereder återigen dess *obligatoriska* karaktär konflikter för dem, som i känslan av egen oförmåga att bibringa andra sin egen med statsreligionen sammanfallande religiösa övertygelse med oro se, att läggningen av skolans religionsundervisning icke syftar att göra deras barn eller skyddslingar till verkliga *bekännare* av statsreligionen.

Såsom av det anförda framgår, upprullar vår religionsundervisningsfråga ett flertal betydelsefulla och ytterst svårlösta problem. Utskottet betraktar det som en förtjänst hos de föreliggande motionerna att ha skärpt uppmärksamheten för dessa problem. Den allmänna och djupgående kris, som hela västerlandets kulturella liv alltjämt genomgår, har sin giltighet även för vår nation. Livsåskådningen byter om dräkt och formler, och vare sig den ikläder sig religiositetens eller irreligiositetens skepelse, har den anspråk på att bedömas efter graden av det allvar och den idealitet,

som präglar densamma. En nations kultur behöver en underström av ideell syftning, av energisk orientering inåt och på djupet. Den behöver känna sig själv för att kunna vilja utöver sig själv. Den måste bli en kulturidealism, som kan fylla de tekniska formerna med en levande själ. Skolans fostran av det uppväxande släktet har därför ingen viktigare fråga än den, som berör daningen av de ungas uppfattning av det kulturproblemet, vid vars fortgående lösning de skola varda medarbetare. Det första greppet om de bildbara barnsjälarna måste därför göras med hela den takt, hela det ansvar och hela den insiktsfullhet, som uppgiftens oerhörda betydelse kräver. Icke *facit* till kulturens stora problem, men *problemen* själva, vördnad inför det outgrundliga, eggelse till sanningsökande, kärlek till redbarheten, rättrådigheten, tapperheten och visheten — se där vad som vid sidan av det faktiska kunskapsstoffet måste givas de unga. Om allt detta skall ges *i* eller *utan* en viss religions dräkt, är här i grund och botten en andrahandsfråga. Huvudsaken är, att de unga få den vägledning, som räddar dem från ödet att från början förirra sig ut i öknen och varda andligen besittningslösa.

Utskottet har för sin del ansett, att tiden nu är mogen för en allvarlig prövning av vår religionsundervisningsfråga. Även i detta stycke kan utskottet åberopa ärkebiskopen, som bl. a. skriver:

»Mången invaggar sig nog i den föreställningen, att det egentligen är bra som det är, och att tidens ondska satt pennan i handen på dem som yrka på ändring. Det är ett farligt misstag. Mycket står på spel, om icke religionens, undervisningens och kyrkans målsmän i känsla av lägets allvar fördubbla sina ansträngningar och våga behjärtade åtgärder.»

Den prövning, som här måste ske, bör gälla frågan i hela dess vidd och sålunda omfatta även moralpedagogiken. Prövningen, som bör anförtros åt personer med kunskap, fördomsfrihet, vidsynthet och pedagogisk erfarenhet, måste vidare vara förutsättningslös och ha till enda direktiv att söka ge sådana riktlinjer för skolans religions- och moralundervisning, att de konflikter av mångahanda slag, som den med sin nuvarande läggning vållar, måtte hävas. Utskottet önskar dock betona, att en sådan utredning ej får förhindra de reformer av kristendomsundervisningen, som i samband med utarbetandet av en ny normalplan för folkundervisningen kunna ifrågakomma.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa, att andra kammaren för sin del måtte besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa en allsidig och förutsättningslös utredning av frågan om en efter tidens krav avpassad reformering av religionsundervisningen i skolorna samt för

riksdagen framlägga de förslag, vartill en sådan utredning kan förandlea.»

Andra kammaren biföll sitt utskotts hemställan varefter ärendet överlämnades till första kammaren, som hänvisade detsamma till sitt första tillfälliga utskott.

Inhämtade
yttranden.

Utskottet har i vederbörlig ordning anhållit om utverkande av Kungl. Maj:ts befallning dels till läroverksöverstyrelsen och folkskolöverstyrelsen att avgiva yttrande över den i första kammaren väckta motionen nr 126 dels ock till folkskolöverstyrelsen att avgiva utlåtande över motion i första kammaren nr 127 och har utskottet i anledning därav fått mottaga dels yttrande från läroverksöverstyrelsen, vilket såsom bilaga är fogat vid utskottets utlåtande, dels ock en skrivelse från folkskolöverstyrelsen, däri denna såsom yttrande över motionen nr 126 åberopar vad överstyrelsen anfört i ämnet i sitt i anledning av motionen nr 127 avgivna yttrande, vilket jämväl såsom bilaga fogats vid utskottets utlåtande.

Utskottet.

Jämför man med varandra de önskemål, som kommit till uttryck i ovanberörda sex motioner, finner man, att samtliga motionärer vända sig mot den nuvarande dogmatiska undervisningen i kristendom. Herrar *Hellberg*, *Hansson* i Mora och *Andersson* i Fiskebäckskil framhålla särskilt, att katekesundervisningen bör avskaffas. Herrar *Olof Olsson*, *Bäckström*, *Sköld* och *Kjellberg* förorda en obligatorisk, konfessionslös religionsundervisning, herr *Hansson* i Mora önskar införande i skolorna av undervisning i sedelära samt herrar *Hellberg* och *Andersson* i Fiskebäckskil läseböcker med valda bibeltexter.

Vad då först de av herrar *Olof Olsson*, *Bäckström* och *Sköld* väckta motionerna angår, kräva dessa, med utgående från att intet tvång är olidigare än det, som utövas på religionens område, en lösning av frågan om statens rätt att låta uppfostra sina medlemmar i den av staten auktoriserade religionen. Av motiveringen till motionerna framgår, att motionärernas krav på konfessionslös religionsundervisning sammanhänger med det vida längre gående yrkandet på statskyrkans avskaffande.

Motionärernas anmärkningar mot den rådande ofriheten på det religiösa området förefalla såsom en efterklang från den tid, då religionsfrihetens grundsatser ännu icke voro i vårt land genomförda. Och såsom argument för det krav motionärerna i nu förevarande motion framställt sakna berörda anmärkningar all bärighet. Det logiska sammanhanget mellan religionsfrihet och kristendomsundervisningen i våra skolor är icke sådant, som motionärerna framställt det. Kristendomsundervisningen kan nämligen icke sägas vara konfessionell i den meningen, att man utgår från statskyrkans åskådning

såsom den enda i djupare mening existensberättigade världs- och livsåskådning eller från en viss formulering av denna åskådning såsom givande densamma det en gång för alla fastslagna enda riktiga uttrycket.

En konfessionslös kristendomsundervisning i enlighet med motionärernas förslag skulle säkerligen icke vara i stånd att väcka lärjungarnas intresse och skänka dem den behållning av andliga värden och karaktärsbildande utbildning, som det måste vara undervisningens mål att lämna, även om ökade kunskaper om olika religioner och religiösa riktningar kunna vara av betydelse för ungdomens utveckling.

Utskottet vill i detta sammanhang framhålla, att motionärernas krav på kristendomsundervisningens utbytande mot konfessionslös religionsundervisning icke torde delas av folkets vida övervägande flertal. Även om, såsom motionärerna säkerligen med en viss överdrift förmäna, frikyrkomedlemmen känner det motbjudande, att hans barn bibringas dogmer, som han i likhet med sitt samfund stämplar som falska, eller fritänkaren finner det otillbörligt, att hans barn fostras i en livssyn, som är honom djupt fientlig, torde det med visshet kunna antagas, att dessa med den konfessionella kristendomsundervisningen missnöjda utgöra en försvinnande minoritet. Att staten skulle för deras skull uppgiva kravet på, att den religionsundervisning, som meddelas dess medlemmar, vilar på statskyrkans grundval, vore icke tillrådligt och måste givetvis föregås av statens och kyrkans skiljande från varandra. Beträffande utskottets ståndpunkt till denna fråga får utskottet hänvisa till sitt utlåtande nr 26 vid innevarande års riksdag.

Det torde i detta sammanhang böra beaktas, att lärarnas ställning genom den ifrågasatta reformen skulle försvåras. Att göra det blotta kunskapsmeddelandet till undervisarens enda uppgift är nämligen lika lätt sagt som svårt att genomföra. Endast den i religiöst avseende indifferent skulle, därest kristendomsundervisningen neutraliserades, möjligen kunna motsvara fordringarna på en god d. v. s. i första rummet opartisk religionslärare. Att klagomålen mot lärarna skulle växa i antal och förbittra deras ställning, är med hänsyn härtill att vänta.

Herr Kjellbergs motion syftar såsom redan nämnts till samma mål som de av herrar Olof Olsson, Bäckström och Sköld väckta motionerna och avser alltså även den införandet af konfessionslös religionsundervisning. Vad utskottet om sistberörda motioner i det föregående yttrat, torde sålunda i det hela gälla jämväl herr Kjellbergs ifrågavarande motion. Herr Kjellberg betonar emellertid kraftigare än övriga nu berörda motionärer, att religionsundervisningen bör läggas så, att den inriktas på att i etiskt avseende fördjupa de ungas tanke- och viljeliv. Utskottet finner givetvis

det syfte, som sålunda förknippats med motionen, värt att understödjas. Utskottet kan dock för sin del icke finna, att ett sådant syftemål skall kunna nås på den av motionären angivna vägen. Dels skulle därigenom på sätt andra kammarens utskott angivit den konfessionella religionsundervisningens princip i viss mån brytas, vilket uppenbarligen står i strid mot det av motionären framställda huvudyrkandet om införandet i skolorna av konfessionlös religionsundervisning, och dels skulle ock, om kristendomsundervisningen ersattes av en konfessionlös religionsundervisning, en säker grund för de ungas moraliska fostran få lämna plats för en i vårt land oprövad och i vissa andra länder med mindre gott resultat prövad grundval.

Herrar Hellberg, Andersson i Fiskebäcksbil och Hansson i Mora framhålla särskilt, att katekesundervisningen bör avskaffas. I stället önska de två förstnämnda andaktsläsning av valda bibeltexter, sammanförda i lätt tillgängliga läseböcker för barn, och herr Hansson i Mora yrkar på införande av en för barnåldern lämpad, levande åskådlig undervisning i sedelära. Till sistnämnda motion, i vad den avser en från kristna dogmer fri undervisning med huvudvikten lagd på barnens moraliska fostran, torde utskottet i det föregående hava angivit sin ståndpunkt. Vad i övrigt angår sist omnämnda motionärers krav på katekesundervisningens utbytande mot andaktsläsning, tillåter sig utskottet att med huvudsakligt instämmande återgiva följande av vad första kammarens första tillfälliga utskott därom anförde vid 1915 års riksdag i anledning av herr Oscar Olssons m. fl. ovan omnämnda motion:

»Det bör icke heller förglömmas, att den nödiga tastheten och enheten i kristendomsundervisningen kunde äfventyras, om läraren helt skulle ersätta läroboken. Allt för stort spelrum skulle därigenom beredas den rena subjektivismen — — — —. Dock vill utskottet medgifva, att det personliga momentet vid kristendomsundervisningen har en alldeles särskild betydelse för de ungas religiösa utveckling. Och funnes fullgod garanti för, att läraren icke blott sökte, utan jämväl förmådde objektivt handleda sina elever i kristlig anda, skulle för visso ett av de skäl, som motsäga motionen, vara undanröjt. Men för utskottet står det klart, att läraren redan inom ramen av nuvarande bestämmelser äger fullt tillräcklig handlingsfrihet för en personligare insats i kristendomsundervisningen — — — —. Ur mera pedagogiska synpunkter skulle det enligt utskottets åsikt vara oklokt och opraktiskt att borttaga läroböckerna vid kristendomsundervisningen, då det nämligen torde kunna ifrågasättas, huruvida det icke vore att ställa allt för stora krav på läraren, om man nödgade honom att ersätta en lärobok, i hvilken förklaringar och utlägg-

ningar redan på förhand noga öfvertänkts och anpassats efter mögenheten hos dem, för vilka den avsetts.

En lärobok synes dessutom betingas redan därav, att bibeln, helt naturligt, icke äger den koncentration, som för en lärobok är oundgänglig. För begränsningen av det rika stoffet i bibeln synes därför en lärobok, avpassad efter barnens ståndpunkt, icke kunna undvaras vid kristendomsundervisningen i folkskolan.»

Utskottet vill emellertid betona, att utskottet ingalunda är av den åsikten, att kristendomsundervisningen vid våra skolor icke kan och bör reformeras. Tvärtom anser utskottet, att det, med hänsyn till de brister, som vidlåda densamma, särskilt i folkskolorna och denna undervisnings stora betydelse för den andliga vården om det uppväxande släktet, vore mycket önskvärt, att den länge motsedda lösningen av frågan om kristendomsundervisningens reformering icke måtte allt för länge dröja. Av folkskolöverstyrelsens i ämnet avgivna utlåtande framgår, att man med berättigande kan hysa förhoppningar om en snar lösning av berörda fråga, i det överstyrelsen har för avsikt att inom den närmaste framtiden avgiva förslag till ny undervisningsplan för folkskolan, i vilken kommer att ingå jämväl fullständig plan för undervisningen i kristendoms-kunskap. Det synes från utskottets ståndpunkt till förevarande spörsmål lämpligt att avvakta resultatet av överstyrelsens berörda verksamhet och icke genom ett föregripande av det pågående arbetet fördröja den länge motsedda lösningen av den viktiga fråga, som uti ifrågavarande motioner berörts.

Under hänvisning till vad utskottet ovan anfört, får utskottet hemställa,

1. att ifrågavarande inom första kammaren väckta motioner icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.
2. att första kammaren icke måtte biträda andra andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Stockholm den 31 maj 1918.

På utskottets vägnar:

TH. BORELL.

Närvarande vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet: herrar *Borell, Stenström, Magnusson, Bergman, Schyller, Hulting* och *Oscar Olsson*.

Reservation:

Av herrar *Bergman*, *Stenström* och *Oscar Olsson*, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava följande lydelse:

»Så gott som allmänt synes man vara ense om den uppfattningen, att den nuvarande religionsundervisningen är behäftad med stora brister. Beträffande den riktning, i vilken reformerna böra gå, råda däremot vitt skilda meningar. Det kan under sådana förhållanden synas hopplöst att genom en sådan sammanjämkning av olika önskemål, som försökts i andra kammarens första tillfälliga utskotts, av kammaren bifallna yrkande, söka vinna ett praktiskt resultat. Saken är emellertid så viktig, att ett allvarligt försök bör göras.

Den tanke, som ligger till grund för herrar *Hellbergs* och *Anderssons* i *Fiskebäckskil* motioner, att religionsundervisningens underlag bör utgöras av lättfattliga, åskådliga och till verklig andakt stämmande bibeltexter, synes utskottet högeligen behjärtansvärd. Visserligen kan undervisningen icke inskränka sig till enbart en påverkan av känslolivet, utan måste även syfta till ernående av fast och förblivande kunskap. För detta ändamål är givetvis lärobok nödvändig. Men en av den ifrågasatta utredningens viktigaste uppgifter torde böra bli att undersöka, om icke religionsundervisningen för den tidigaste skolåldern bör begränsas till omförmälda andaktsläsning utan egentliga läxuppgifter, och inlärandet av ett visst systematiskt anordnat kunskapsstoff förbehållas åt ett mera framskridet stadium. Utformandet av undervisningens metod såväl i detta som andra avseenden tillkommer den blivande utredning, som utskottet vill förorda. Här torde utskottet kunna inskränka sig till att i korthet angiva vissa huvudsynpunkter beträffande de allmänna grundsatser, som, oavsett metoden, böra med hänsyn till undervisningens innehåll och karaktär vara vägledande. Såsom sådana vill utskottet särskilt framhålla följande:

1) Staten äger skyldighet att sörja för, att ungdomen icke får uppväxa i okunnighet om den för folk såväl som individer så väsentliga livsmakt religionen innebär och framför allt icke i okunnighet om huvudinnehållet i den religionslära, vari våra fäder alltsedan reformationen uppfotrats. Huvudsaken vid undervisningen bör vara att bibringa en levande uppfattning av religionens innehåll genom bekantskap med de största religiösa personligheterna, i främsta rummet Kristus.

I detta sammanhang torde även frågan, huruvida föräldrar i vidsträcktare mån än nu är fallet må äga rätt att fritaga sina barn från den officiella religionsundervisningen, böra upptagas till utredning. Sådan rätt synes utskottet näppeligen böra vägras, dock under fasthållande av, att

garantier ges för, att motsvarande kunskap genom föräldrarnas försorg beredes de sålunda befriade.

2) Undervisningen måste å ena sidan frigöras från vidskepelse, dubbelmoral och obestridligt ådagalagda felaktigheter i avseende på historiska fakta, men den bör å andra sidan icke genom fastslående av ovissa hypoteser, om vilka tvist råder, bringa förvirring i barnasinn.

3) Undervisningen skall meddelas på ett pietetsfullt sätt och vara ägnad att icke blott medföra vissa kunskaper, utan även i överensstämmelse med religionens uppgift verka etiskt fostrande.

4) I enlighet med svensk grundlags bud, att Konungen ingens samvete skall tvinga eller tvinga låta, må intet samvetstvång utövas, så att lärjungarna exempelvis åläggas att personligen utöva kulthandlingar, oberoende av om dessa för dem innebära personlig sanning eller ej.

Av Läroverksöverstyrelsens bilagda i många avseenden lärrika utlåtande framgår, att styrelsen anser, att en utredning, sådan andra kammaren nu beslutat, skulle vara värdefull, men samtidigt finner den mycket svår att utföra. Svårigheten bör dock icke i en så viktig och verkligen trängande angelägenhet få avskräcka. Av Folkskoleöverstyrelsens kortfattade och på sakens realitet icke ingående utlåtande har utskottet ej kunnat finna, att den av allt att döma huvudsakligen formella utredning angående kursplaner m. m. för kristendomsundervisningen i folkskolan, som inom kort är att förvänta från nämnda överstyrelse, kan på något väsentligt sätt göra den principiellt mera omfattande och djupgående utredning, som andra kammaren begärt, överflödigt. Tvärtom torde det vara önskvärt, att just när detta mer begränsade förarbete utförts, man griper sig an med den större utredningen.

Utskottet får därför, under åberopande av vad här ovan anförts, hemställa,

att första kammaren för sin del måtte besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa en allsidig och förutsättningslös utredning av frågan om en efter tidens krav avpassad reformering av religionsundervisningen i skolorna samt för riksdagen framlägga de förslag, till vilken en sådan utredning kan föranleda.»

(Till detta utlåtande höra 2 bilagor.)

Bilagor.

Bilaga 1.

Till första kammarens första tillfälliga utskott.

Med anledning av den av herrar Olof Olsson och Bäckström väckta och till kungl. läroverksöverstyrelsen och kungl. folkskolöverstyrelsen remitterade motionen angående skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om den konfessionella religionsundervisningens ersättande med en konfessionslös religionsundervisning för kungl. läroverksöverstyrelsen för sin del och med hänsyn till de under överstyrelsens inseeende stående läroanstalter anföra följande.

Motionärerna hemställa, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla³⁷ om en utredning i syfte att ersätta den konfessionella religionsundervisningen vid våra skolor med en konfessionslös religionsundervisning.

Här ifrågasättes alltså icke en utredning, *hurvida* religionsundervisningen bör omläggas i angiven riktning. Utredningen skulle utgå från den förutsättningen, att den principfrågan redan är jakande besvarad. För att kunna taga ställning till nämnda fråga fordras emellertid, att man har fullt klart för sig, vad en konfessionslös religionsundervisning skulle innebära såväl i och för sig som i fråga om förutsättningar och konsekvenser. Men i detta avseende synes det överstyrelsen, som om motionen icke gäve tillräcklig klarhet. Måhända hava motionärerna ansett, att saken även utan en närmare redogörelse från deras sida än den i motionen förekommande tämligen summariska vore tillräckligt klar dels på grund av innebörden av själva orden konfessionslös religionsundervisning, dels på grund av tidigare på annat håll givna utredningar. Överstyrelsen kan emellertid icke finna, att så är fallet, och vill för att belysa detta peka på en och annan enligt överstyrelsens mening ganska outredd punkt.

Motionärerna frambålla, att en konfessionslös religionsundervisning skall hava karaktären av ett faktiskt kunskapsmeddelande angående de religiösa föreställningarna, särskilt angående den för landets religiösa kultur representativa religionen, men icke skall sträva att hos lärjungarna inplanta vissa religiösa föreställningar och värdeomdömen och att göra dessa till deras egna. Detta synes innebära, att undervisningen icke skall ha något annat syfte än kunskapsmed-
Bihang till riksdagens protokoll 1918. 12 saml. 1 avd. 22 häft. (Nr 27, Bil.) 1

delandet. Men är detta verkligen meningen, så kan det sättas i fråga, om icke religionsundervisningen genom en dylik målbestämning komme att få en mera begränsad uppgift än någon annan undervisning. Undervisningen överhuvudtaget har enligt överstyrelsens mening icke blott den rent teoretiskt kunskapsmeddelande uppgiften utan avser att i och med fyllandet av denna även vinna vidare gående syften. I vissa fall syftar den till meddelande av praktisk färdighet; detta gäller icke blott de s. k. övningsämnen utan i hög grad också åtskilliga s. k. läroämnen, till exempel språk och matematik. I andra fall syftar undervisningen till att giva impulser och riktlinjer för handlandet och därmed för karaktärsdanningen; så till exempel syftar historieundervisningen till att öppna blicken och väcka ansvaret för de uppgifter, som möta medborgaren i samhället. I åter andra fall vädjar undervisningen till skönhetssinnet och vill giva ett bidrag till dettas väckande och utbildning; överstyrelsen erinrar i detta avseende om litteraturstudium, teckning och sång. De sålunda anförda exemplen på vidare än till kunskapsmeddelandet gående uppgifter för undervisningen äro naturligtvis i intet avseende uttömmande; bland annat säga de ingenting om den möjligheten, att en och samma undervisning kan i sig förena alla de nämnda skiftande uppgifterna och kanske fler därtill.

Men om undervisningen överhuvud har denna längre än till kunskapsmeddelandet gående uppgift, som kan karakteriseras med det sammanfattande ordet uppfostrande, kan det icke vara riktigt att ur detta allmänna sammanhang lösrycka religionsundervisningen och giva den allena en mera begränsad uppgift. Detta kan desto mindre vara riktigt, som denna undervisning enligt överstyrelsens mening sitter inne med större möjligheter att öva uppfostrande inverkan på lärjungarna än någon annan undervisning. Om dessa möjligheter icke alltid komma till sin rätt, beror detta icke på ämnets natur utan därpå att ämnet alltför ofta skötes på ett mot dess egentliga natur stridande sätt.

Överstyrelsen vill emellertid icke påstå, att religionsundervisningens uppfostrande uppgift är oupplösligt beroende av dess konfessionella prägel, och vill icke bestrida möjligheten därav, att motionärerna vilja tillerkänna jämväl den konfessionslösa religionsundervisningen en längre gående uppgift än det rena kunskapsmeddelandet. Men om så är, har detta i varje fall icke fått något uttryck i motionen. Kvar står den frågan obesvarad: kan den konfessionslösa religionsundervisningen hava någon uppfostrande uppgift och i så fall vilken? Den frågan måste man hava besvarad för att kunna bedöma innebörden av religionsundervisningens ifrågasatta omläggning och taga ställning till denna.

Motionärerna lämna vidare så gott som fullständigt åsido frågan om läroböckers och lärares, med ett ord undervisarnas, lärofrihet. Klart är, att den konfessionslösa religionsundervisningen icke skall hos lärjungarna inplanta en viss åskådning eller vissa värdeomdömen. Men vad förutsätter detta i fråga om åskådning och värdeomdömen hos undervisarna? Dessa få — för att använda ett uttryck av motionärerna — icke förpliktas till någon kompromiss med den egna övertygelsen. Men vad innebär denna grundsats i den praktiska tillämpningen? Naturligtvis få undervisarna icke bindas vid en viss åskådning, Men om de — såsom oundvikligt är, och det i högre grad ju mera insiktsfulla

och intresserade de äro — hava en egen åskådning, i vad mån få de låta sin undervisning uppbåras och genomträngas av denna? Skall undervisningen vara även i den meningen konfessionslös, att den icke blott icke är bunden vid viss kyrkas bekännelse utan också är fri från det element av personlig bekännelse, som ligger i att undervisarens åskådning gör sig gällande, stundom i direkta uttryck, alltid såsom framställningens bärande grund? En konfessionslöshet även i denna mening torde väl bäst motsvara det av motionärerna tecknade negativa idealet, att lärjungarna i undervisningen skola vara fritagna från religiös påverkan. Men enligt överstyrelsens mening är en sådan konfessionslöshet en ren illusion, redan av det skälet att undervisarna äro människor med sådana oemotståndliga behov att efter måttet av sina krafter bilda sig en enhetlig världs- och livsåskådning och jämväl giva uttryck åt denna. Naturligtvis kan undervisaren, framför allt läroboksförfattaren och i någon mån även läraren, till en viss grad tränga tillbaka detta behov. Men detta tillbakaträngande kan knappast ske utan ett ganska betänkligt kompromissande med den egna övertygelsen, vilken tränger sig fram och vill ge sig uttryck, och kan i varje fall icke ske annat än genom undertryckande just av de krafter i personligheten, som äro bäst ägnade att göra en människa till en god undervisare och uppfostrare. Och i samma mån tillbakaträngandet närmade sig fullkomligheten, i samma mån skulle därför resultatet bliva en undervisning, som skulle fälla sin egen dom genom sin inneboende själlöshet.

Överstyrelsen har därför svårt att tänka sig annat, än att om religionsundervisningen också skulle upphöra att vara bunden av viss kyrkas bekännelse, den dock måste bli färgad av vad man kan kalla undervisarens bekännelse, det vill säga hans personliga åskådning. Men därmed uppstår en hel rad av nya frågor. Äro alla sådana personliga åskådningar lika berättigade i undervisningen? Gör det detsamma, i vilken anda religionsundervisningen meddelas? Och med vilken intensitet, intill vilken gräns har den personliga åskådningen, det må nu vara den ena eller den andra, rätt att göra sig gällande? Kan man i detta avseende lita på att gränserna draga sig själva genom undervisarens vetenskapliga utbildning och pedagogiska takt, eller bör man söka något slags yttre säkerhet? Hela denna komplex av frågor rörande lärofriheten måste besvaras, för att man skall kunna bedöma räckvidden av religionsundervisningens ifrågasatta omläggning.

Härmed sammanhänger ännu en fråga, som synes ganska oklar, nämligen den, i vad mån föräldrars och målsmäns intresse skulle bli tillgodosett genom omläggningen i fråga. Detta intresse har varit ett huvudmotiv för motionärerna. »Föräldrar och målsmän kunna», säga de, »icke stå likgiltiga för vad som meddelas deras barn eller skyddslingar i de frågor, som för dem kanske äro frågor på liv och död, frågor, som gälla deras högsta och bästa värden. — — — — Lagstiftningen har en oavvislig plikt att eftersträva den eller de former av religionsundervisning, som medföra den minsta möjliga kränkning av medborgarnas samveten.» Fråga är emellertid, om det sålunda framhållna intresset verkligen skulle bli tillgodosett genom undervisningens ifrågavarande omläggning. Motionärerna tala i de nyss anförda orden om *vad som meddelas lärjungarna*. Men vad som meddelas beror icke blott på läroplanen utan än

mer på läroböcker och lärare. Nu skulle man väl kunna tänka sig en läroplan, som bleve i hög grad vad motionärerna kalla neutraliserad. Men av skäl, som nyss anförts, blir det svårt att komma synnerligen långt i det avseendet med läroböckerna och omöjligt i fråga om lärarna. Dessutom är det väl tämligen säkert, att i den mån den avsedda neutraliteten bleve realiserad, undervisningen skulle genom sin av överstyrelsen redan framhållna opersonlighet och själlöshet förlora all förmåga att väcka lärjungarnas intresse och i stället snarast vara ägnad att ingiva dem leda för hela ämnet. Men detta kan knappast vara tillfredsställande för sådana målsmän, som av undervisningen vilja hava största möjliga behållning för barnens utveckling — och det är endast sådana målsmän, som lagstiftningen har skäl att tillmötesgå. Därmed har överstyrelsen kommit in på en annan sida av saken. Målsmännen hava intresse icke blott av vad som meddelas barnen utan också av hur det meddelas. Det kan inträffa, att ett enligt målsmans mening i och för sig oklanderligt, kanske värdefullt innehåll meddelas på ett sätt, som enligt hans mening är ägnat att på barnen verka rentav skadligt. Att finna en ordning, som garanterar en religionsundervisning, vilken icke kränker målsmäns samvete, är en i och för sig olöslig uppgift. Överstyrelsen är fullt ense med motionärerna därom, att den icke är löst genom nu gällande ordning; men frågan är, om den skulle komma närmare sin lösning genom den ifrågasatta omläggningen. Motionärerna jämföra undervisningen i religionskunskap med undervisningen i historia och framhålla, att den förra undervisningen bör vara lika litet ägnad att sätta lidelserna i rörelse som den senare. En dylik jämförelse med andra ämnen blir emellertid icke tillräckligt vägledande, när religionsundervisningen behandlar frågor, som gripa djupare in i individens hela varelse än några andra, varför på grund av ämnets natur lärarens samvete är särdeles ömtåligt om rätten att ge uttryck åt en ärligt tillkämpad övertygelse och föräldrarnas samvete är lika ömtåligt om rätten att efter yttersta förmåga värja sina barn mot vad de anse som fördärliga inflytelser. Vad särskilt beträffar jämförelsen med historien, skulle motionärerna av en vid förra årets riksdag i andra kammaren väckt motion kunna finna, att det icke ens i fråga om undervisningen i detta ämne är en så alldeles självklar sak, hur den bör läggas för att icke sätta lidelserna i rörelse. Och dock har historieundervisningen att sysselsätta sig med händelseförlopp, vars faktiska grunddrag antingen äro obestridliga eller kunna lämna rum för olika meningar, utan att denna olikhet berör några livsvärden, under det att i det händelseförlopp, religionsundervisningen har att sysselsätta sig med, vissa grundläggande punkter äro föremål icke blott för skiftande värdeomdömen utan rentav för delade meningar i fråga om själva deras historiska fakticitet, och det på sådant sätt, att den historiska och den mest intimt värdesättande synpunkten äro oupplösligen förenade.

Av vad överstyrelsen nu anført torde tillräckligt tydligt framgå, att överstyrelsen anser, att ifrågavarande föräldraintresse icke kan effektivt tillgodoses på det sätt motionärerna tänkt sig; för detta ändamål måste man tillgripa andra åtgärder. Frågan om religionsundervisningens omläggning till konfessionslös hänger oupplösligen tillsammans med frågan om olika möjligheter att bereda målsmännen tillfälle att fritaga barnen från sådan religionsundervisning, som de

anse vara för dem skadlig. Jämväl denna fråga måste besvaras eller åtminstone upptagas, för att man skall kunna överblicka räckvidden av religionsundervisningens nu ifrågasatta omläggning.

När det gäller att bedöma dessa båda med varandra nära sammanhängande frågor om religionsundervisningens omläggning till konfessionslös och om föräldra-intressets tillgodoseende i fråga om det inflytande, nämnda undervisning är ägnad att utöva på barnen, måste man emellertid taga hänsyn även till andra parter än lärare och målsmän, om vilka båda överstyrelsen hittills huvudsakligen talat. Samhället har rätt att av den undervisning, det anordnar för det uppväxande släktet, fordra största möjliga insats i dettas utveckling till goda och dugliga medborgare; och lärjungarna ha den däremot svarande rätten att av den undervisning, för vars bindande ordning de måste böja sig, fordra största möjliga hjälp för sin sålunda angivna utveckling; det är samma krav, endast sett från olika sidor. Motionärerna hava beaktat detta krav i två med varandra nära sammanhängande avseenden, nämligen när de tala om samhällets rätt att av sina medborgare fordra ett visst kunskapsmått på det religiösa området och om lärjungarnas rätt att få en undervisning, som överensstämmer med den vetenskapliga forskningen. Vad beträffar den förra av dessa synpunkter, återkommer här, sedd från en ny sida, samma fråga, som redan framställts i annat sammanhang: är det rimligt att tilldela religionsundervisningen en mera begränsad uppgift än all annan undervisning? Har icke samhället, hava icke lärjungarna rätt att begära mera? Denna fråga måste besvaras, innan man besluter sig för den konfessionslösa religionsundervisningen. Och motsvarande hänsyn måste tagas vid övervägande av målsmännens rätt att fritaga sina barn från religionsundervisningen. Kan den frågan lösas på sådant sätt, att man icke därigenom berövar samhälle och individer den insats i medborgarbildningen, som religionsundervisningen är ägnad att giva?

Alldeles särskilt invecklad blir hela denna fråga om samhällets rätt i vårt land därigenom, att staten här trätt i nära förbindelse med kyrkan. Motionärerna påpeka sammanhanget mellan denna förbindelse och religionsundervisningens konfessionella prägel på ett sätt, som konsekvent utfört väl borde mynna ut i ett yrkande på förbindelsens upplösning. Men de draga ingen sådan slutsats av sitt påpekande utan lämna öppen den oemotståndligt framträngande och svar krävande frågan, vilken inverkan religionsundervisningens ifrågasatta omläggning skulle utöva på förbindelsen mellan stat och kyrka.

Vad åter angår den vetenskapliga forskningen rätt att göra sig gällande inom religionsundervisningen, torde det vara obestriddigt, att den nuvarande ordningen lägger vissa band på densamma. Överstyrelsen vill emellertid framhålla, att forskningens både frihet och vederhäftighet kan hotas av faror från andra håll än den kyrkliga bundenheten, exempelvis från den subjektiva nycken, den anspråksfulla dilettantismen, den strama partidisciplinen. Vad skulle i fråga om motståndskraften mot dylika i allvarligaste mening frihets- och kulturfientliga makter bli följden av religionsundervisningens omläggning till konfessionslös?

Såsom synes, har överstyrelsen icke i detta sammanhang ansett sig böra

försöka besvara de frågor, vid vilka överstyrelsen nu fäst uppmärksamheten. Överstyrelsen har allenast velat giva några exempel på sådana frågor, som enligt överstyrelsens mening måste grundligt utredas, innan man kan tillnärmelsevis överblicka innebörden och den möjliga vinsten av religionsundervisningens omläggning till konfessionslös, men som hittills förblivit så gott som utan utredning. Under sådana omständigheter är det uppenbart, att överstyrelsen för sin del icke kan finna det rådligt att vidtaga åtgärder, som skulle utgå från den såsom självklar ansedda förutsättningen, att religionsundervisningen bör vara konfessionslös.

Annorlunda skulle det möjligen kunna ställa sig med en utredning, *hurvida och i vad mån* religionsundervisningen bör omläggas till konfessionslös. En sådan utredning skulle kunna hava sitt värde. Men för att den verkligen skall fylla sin uppgift, ställas hart när utomordentliga krav på densamma. Utredningens uppgift skulle i huvudsak kunna uppdelas i två. Först en principundersökning med hänsyn tagen bland annat till alla de olika parter och synpunkter, som överstyrelsen i det föregående framhållit. Och så — under förutsättning att denna principutredning icke mynnar ut i ett kvarstannande vid status quo — ett in i detalj utarbetat förslag till alla de ändringar i gällande författningar m. m., som skulle behövas för att i levande livet utföra det resultat, vartill principutredningen kommit. Detta detaljförslag skulle i första hand gälla läroplaner och läroböcker, men det skulle också omfatta en mängd andra med huvudfrågan mer eller mindre nära sammanhängande förhållanden, till exempel lärarkompetensen, kyrkliga myndigheters befattning med skolärenden, skolans morgonböner och gudstjänster och så vidare. Först när en sådan utredning föreligger, kan man överblicka olika möjligheter för lösning av de problem, om vilkas förhandenvaro motionen utgör en påminnelse.

Överstyrelsen misströstar emellertid om möjligheten att åstadkomma en sådan utredning. Överstyrelsen håller nämligen före, att det i själva verket är en olöslig uppgift att åstadkomma en i alla berättigade avseenden fullt tillfredsställande anordning av religionsundervisningen, emedan härvid, såsom av det föregående torde hava framgått, mot varandra stå lika berättigade men mer eller mindre oförenliga synpunkter. Man står här enligt överstyrelsens mening inför ett av de icke alldeles sällsynta problem i livet, där man måste avstå från en principiellt rätlinig, konsekvent genomförd lösning, som skulle ske en gång för alla och sedan bliva bestående, och får nöja sig med den mera blygsamma arbetsform, som består i att man tid efter annan åstadkommer en approximativ lösning av de svårigheter, som för varje särskild tid göra sig särskilt kännbara.

Om överstyrelsen, utgående från denna grundsyn på religionsundervisningens problem, betraktar denna undervisnings nuvarande läge, kan överstyrelsen icke värja sig mot det intrycket, att densamma alltför ofta icke giver hela det bidrag till ungdomens karaktärsfostran, som man kunde ha rätt att vänta. De allvarligaste bristerna i detta avseende bero emellertid enligt överstyrelsens mening på en svårighet, som motionärerna icke haft anledning beröra, och som heller icke torde komma att lindras genom den av dem förordade omläggnings-

nämligen svårigheten att finna fullt lämpliga personliga krafter för denna undervisning. Givet är emellertid, att även andra omständigheter kunna bidra till de i större eller mindre utsträckning förefintliga bristerna; och överstyrelsen kan icke annat än anse, att bland dessa omständigheter också bristande hänsyn till samvetsfriheten och bristande kontakt med forskningen, vilka missförhållanden motionärerna från andra synpunkter påpeka, även i nu ifrågavarande avseende kunna spela en större eller mindre roll. Av det föregående framgår dock, att överstyrelsen icke anser utrett, huruvida dessa brister verkligen skulle minskas genom religionsundervisningens omläggning till konfessionslös. Å andra sidan är överstyrelsen icke övertygad om omöjligheten av att jämväl inom ramen av en konfessionell religionsundervisning bättre, än nu understundom sker, tillgodose samvetsfrihetens och den vetenskapliga forskningens grundsatser. Det kan icke tillkomma överstyrelsen att i detta sammanhang försöka utveckla något program i detta syfte. Men då överstyrelsen icke gärna vill stanna vid en rent negativ hållning till motionen utan om möjligt lämna något positivt bidrag till den approximativa lösningen av de i densamma berörda problemen, tillåter sig överstyrelsen här göra några antydningar i nämnd riktning.

Mycket beror här på vad man inlägger i begreppet konfessionell religionsundervisning. Undervisningen bör enligt överstyrelsens mening icke vara konfessionell i den meningen, att man utgår från statskyrkans åskådning såsom den enda i djupare mening existensberättigade världs- och livsåskådning eller från en viss formulering av denna åskådning såsom givande densamma det en gång för alla fastslagna, enda riktiga uttrycket. Men undervisningen behöver heller icke vara lagd på detta sätt för att göra skäl för beteckningen konfessionell. Det gör den lika väl, om läroböcker, läroplaner och i det hela den för undervisningen gällande ordningen utgå från ungefärligen följande uppfattning av vårt folks religiösa läge. Kristendomen i dess evangelisk-lutherska form har givit det mest betydande inslaget i den historiska utformningen av svenska folkets världs- och livsåskådning. Detta förhållande har bland annat tagit sig uttryck i uppkomsten av den svenska statskyrkan. Numera hava världs- och livsåskådningarnas huvudtyper ändrat detaljutformning på grund bland annat av den fortgående forskningens inflytande; dessutom hava, delvis av samma skäl, åskådningarna i allt högre grad individualiserats, så att man icke längre kan ens tillnärmelsevis tala om en folkets enhetliga världs- och livsåskådning. Men icke desto mindre kan man fortfarande i vimlet tydligt urskilja den lutherska typen såsom någonting säreget och såsom den, som har djupare grepp om svenska folket än någon annan. Detta och icke samhällsformernas tröghetskraft är djupaste grunden till att statskyrkan trots de förändrade förhållandena ändock alltfört består hos oss och omfattar folkets vida övervägande flertal. Och i högre grad, än som hastigt faller i ögonen, är hon alltjämt icke en tom form utan en levande kraft. Under sådana omständigheter kan man också utgå från att de målsmän, som icke uttryckligen framställa önskan i annan riktning, betrakta som det normala, att nämnda lutherska åskådning får tillfälle att utöva bestämmande inflytande på deras barn.

En religionsundervisning, vars anordnande utgår från en dylik uppfattning

av vårt folks religiösa läge, gör enligt överstyrelsens mening skäl för namnet konfessionell men behöver icke komma i annan konflikt vare sig med samvetsfriheten eller med vetenskapen än den, som följer därav, att varje samhällsliv måste åläggas individen en viss begränsning i vad han möjligen vore hågad kräva såsom en konsekvent tillämpning av sin individuella frihet. Hur man skall finna en ordning, som, med bibehållande av religionsundervisningens på nu nämnda sätt fattade konfessionella karaktär, i största möjliga utsträckning sökte förebygga och undanröja konflikter av sagda art, det kunde ju också bli föremål för en utredning. En dylik utredning skulle i fråga om förutsättningar väsentligt avvika icke blott från den, motionärerna tänkt sig, utan också från den, överstyrelsen i det föregående skisserat, men skulle dock till stor del komma att röra sig med liknande frågor som denna senare. Icke minst viktig bleve frågan om målsmans rätt att fritaga lärjunge från den konfessionella religionsundervisningen och om den ersättning, som borde beredas dylik lärjunge. Överstyrelsen är emellertid böjd för den uppfattningen, att i hithörande frågor mera står att vinna genom ett successivt reformarbete än genom en större omstötning, och betraktar det som en sida av sin uppgift att efter måttet av sina krafter främja ett dylikt arbete vid de under överstyrelsens inseende stående läroanstalterna. Detta arbete kan till stor del komma att röra sig med till synes helt små frågor. Men överstyrelsen väntar sig ändock därav mera frukt för religionsundervisningens utveckling till allt större förmåga att göra en insats i vår ungdoms karaktärsdanning än av en radikal omläggning i den av motionärerna förordade riktningen.

Stockholm den 21 mars 1918.

Aug. Falk.

August Johansson.

Axel Berlin.

Bilaga 2.

I anledning av inom riksdagens första kammare väckt motion angående skrivelse till Konungen i fråga om ändring av kristendomsundervisningen i folkskolorna har folkskolöverstyrelsens yttrande infordrats.

Samtidigt härmed har genom gemensam remiss till folkskolöverstyrelsen och läroverksöverstyrelsen yttrande begärts rörande en inom samma kammare väckt motion angående skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om den konfessionella religionsundervisningens ersättande med en konfessionslös religionsundervisning.

I förstberörda motion hemställes, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t göra framställning om sådan förändring av kristendomsundervisningen i våra folkskolor, att det grundläggande för denna undervisning i stället för läxläsning av katekesen blir andaktsläsning av valda bibeltexter sammanförda i lätt tillgängliga läseböcker för barn.

I den senare motionen, beträffande vilken folkskolöverstyrelsen givetvis har att yttra sig blott i vad densamma avser kristendomsundervisningen i folkskolan, hemställes, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en utredning i syfte att ersätta den konfessionella religionsundervisningen vid våra skolor med en konfessionslös religionsundervisning.

Tydligt är, att båda ifrågavarande förslag avse djupt ingripande och synnerligen betydelsefulla förändringar av nu gällande kursplan för kristendomsundervisningen i folkskolan. Synas sålunda förslagsställarna vara eniga däruti, att den kursplan, som för närvarande tillämpas vid våra folkskolor, tarvar en grundlig omdaning, gå de i olika riktningar, då det gäller frågan om denna omdanings innebörd och syfte. Under det att nämligen den förra motionen går ut på en undervisning i den kristna religionen, som framförallt skulle ha till syfte en företrädesvis på barnens känsla och vilja inriktad uppbyggande inverkan, påyrkas i den senare en undervisning, varigenom lärjungarna skulle bibringas en objektiv och konfessionslös kunskap om religion. Redan nu berörda motsättning är ägnad att belysa de svårigheter, som möta försöken att åstadkomma en förefintliga olika åskådningar tillfredsställande reformering av ifrågavarande undervisningsplan.

Emellertid är sedan länge en genomgripande omläggning av densamma förberedd. Förslag i sådant hänseende har framlagts av folkundervisningskommittén i dess den 1 aug. 1914 avgivna betänkande IV angående folkskolan, och över sagda förslag hava yttranden avgivits av vederbörande myndigheter och åtskilliga korporationer. Jämlikt nådigt beslut den 24 september 1914 har jämväl överstyrelsen att avgiva underdånigt utlåtande i anledning av sagda betänkande, och överstyrelsen har för avsikt att till fullgörande av detta uppdrag inom den närmaste framtiden avgiva förslag till ny undervisningsplan för folkskolan, i vilken givetvis kommer att ingå jämväl fullständig plan för under-

Bihang till riksdagens protokoll 1918. 12 saml. 1 avd. 22 häft. (Nr 27, Bil.). 2

visningen i kristendomskunskap. Då emellertid arbetet med ifrågavarande kursplansförslag ännu icke avslutats, finner överstyrelsen det icke möjligt att, utan att det skulle medföra en för överstyrelsens pågående arbete menligt föregripande verkan, för närvarande för sin del göra något bestämt uttalande rörande den anordning, berörda undervisning enligt överstyrelsens uppfattning bör erhålla. Därest överstyrelsens kursplansförslag hinner bliva fullt utarbetat, medan riksdagen ännu är samlad, skall överstyrelsen till riksdagens ifrågavarande utskott överlämna ett exemplar därav.

Stockholm den 21 mars 1918.

K. E. Sandberg.

Olof Wibelius.